

Діана Каліщук
diana_kalischuk@ukr.net

Олександр Лазука
alexandr.lutsk.ua@gmail.com

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПТУ FREEDOM В АМЕРИКАНСЬКОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ ДОБИ «ХОЛОДНОЇ ВІЙНИ»

Received April, 5, 2015; Revised April, 25, 2015; Accepted May, 8, 2015

Анотація. У статті йдеться про особливості вербалізації концепту FREEDOM як одного із базових концептів політичного дискурсу в американському політичному дискурсі у добу «холодної війни». Концепт розглядається як лінгвокогнітивне явище. Аналіз концепту здійснюється на матеріалі політичного дискурсу як одного з типів інституційного дискурсу, в якому відправник й адресат набувають певних соціальних ролей, залежно від їхньої участі в політичному житті. Опис концепту здійснюється шляхом побудови номінативного поля концепту, а саме, ядра та периферії. Аналіз наповнення ядра концепту FREEDOM здійснювався у два етапи. На першому етапі побудоване ядро дискурсу політиків-професіоналів, мовні засоби для якого були отримані методом суцільної вибірки з промов політичних лідерів. На другому етапі побудоване ядро концепту FREEDOM у дискурсі пересічних громадян, мовні засоби для наповнення якого були зібрані від респондентів-виборців шляхом опитування із застосуванням методу синонімічного заміщення. Проведений аналіз дав змогу виокремити й описати риси схожості та відмінності ядра концепту FREEDOM у дискурсах політиків-професіоналів і виборців – пересічних громадян, а також встановити їхній зв'язок і залежність від геополітичних процесів.

Ключові слова: *політичний дискурс, концепт, номінативне поле концепту, ядро, ключова лексема, синонімічне розширення.*

Kalishchuk, Diana, Lazuka, Oleksandr. Verbalizing the Concept of Freedom in the Cold War U.S. Political Discourse

Abstract. The article describes the peculiarities of verbalization of the concept FREEDOM as one of the basic concepts in American political discourse in the period of “Cold War”. The concept is viewed as a cognitive phenomenon. The analysis of the concept FREEDOM is carried out on the material of political discourse as one of the types of institutional discourse in which the sender and recipient acquire certain social roles, depending on their participation in political life. The description of the concept is carried out by constructing the nominative field of the concept, namely: the core and the periphery. The article covers the analysis of the structure of the core, which was conducted in two stages. During the first stage the core of the concept in the professional politicians' discourse was built, language means for which were selected from the speeches of political leaders. During the second stage, the core of the concept under consideration was built in the discourse of ordinary citizens. The linguistic means for that stage of investigation were collected from respondents-voters by interviewing, using the method of synonymic replacement. The analysis allowed to distinguish and describe the similarities and differences in the core of the concept FREEDOM in the discourse of politicians-professionals and voters – ordinary citizens, enabled to define the relationship and connection of characteristics of the investigated core with geopolitical events.

Keywords: *political discourse, concept, nominative field of the concept, core, key lexeme, synonymous extension.*

Диана Калишук, Александр Лазука. Особенности вербализации концепта Freedom в американском политическом дискурсе периода «Холодной войны»

Аннотация. В статье описываются особенности вербализации концепта FREEDOM как одного из базовых концептов политического дискурса в американском политическом дискурсе в эпоху «Холодной войны». Концепт рассматривается как лингвокогнитивное явление. Анализ концепта осуществляется на материале политического дискурса как одного из типов институционального дискурса, в котором отправитель и адресат приобретают разные социальные роли, в зависимости от их участия в политической жизни. Описание концепта осуществляется путем построения номинативного поля концепта, а именно, ядра и периферии. В статье анализ наполнения ядра концепта FREEDOM проводился в два этапа. На первом этапе построено ядро дискурса политиков-профессионалов, языковые средства для которого были получены методом сплошной выборки из речей политических лидеров. На втором этапе построено ядро концепта FREEDOM в дискурсе рядовых граждан, языковые средства для наполнения которого были собраны от респондентов-избирателей путем опроса с применением метода синонимического замещения. Проведенный анализ позволил выделить и описать черты сходства и различия ядра концепта FREEDOM в дискурсах политиков-профессионалов и избирателей – рядовых граждан, а также установить их связь и зависимость от геополитических процессов.

Ключевые слова: политический дискурс, концепт, номинативное поле концепта, ядро, ключевая лексема, синонимическое расширение.

Вступ

З погляду лінгвістичної теорії вивчення політичного дискурсу є вельми актуальним, адже він за своєю природою спрямований на вплив та переконання аудиторії, здобуття й утримання політичної влади і таким чином є реальною та надзвичайно динамічною сферою функціонування мовної системи.

Головне завдання лінгвістичного аналізу політичного дискурсу – це розкриття механізму складних стосунків між мовою, владою та суспільством. В. А. Маслова називає ці стосунки інституційними (Maslova 2001). Вона вважає, що політичний дискурс – це різновид інституційного спілкування, вербальна комунікація у певному соціально-психологічному контексті, в якому відправник та адресат набувають певних соціальних ролей згідно їхньої участі у політичному житті, яке і є предметом комунікації (Maslova 2001).

У межах так званого «політичного спілкування» існує певна система цінностей – соціально-психологічних ідей і поглядів (Denisenko et al. 2007). Об'єктом нашого дослідження є концепт FREEDOM, який, з огляду на сучасну геополітичну ситуацію, є пріоритетним у вищезгаданій системі цінностей (Denisenko et al. 2007). Предмет дослідження – засоби його вербалізації в американському політичному дискурсі «Холодної війни», вибрані з текстів промов американських політичних діячів цього періоду, та отримані у результаті опитування пересічних громадян США, які розпочали політичне життя (стали виборцями) у цей період. Головна мета нашої роботи – проаналізувати особливості вербалізації концепту FREEDOM у політичному дискурсі доби «Холодної війни», виявити та описати відмінності та / або подібності у виборі засобів вербалізації концепту виконавцями різних соціальних ролей, встановити залежність або незалежність вербалізації концепту від геополітичних процесів.

Концепт – це одне з понять когнітивної лінгвістики, яке має багато визначень залежно від підходів певних науковців. Концепт розглядають із різноманітних позицій. Ми притримуємося визначення концепту як «глобальної мисленнєвої одиниці, що є квантом структурованого знання» (Popova, Sternin 2002), запропонованого З. Поповою та Й. Стерніним. Як уважають дослідники, концепти формуються з безпосереднього чуттєвого досвіду, з предметної діяльності людини, з мисленнєвих операцій з іншими концептами, що існують в її пам'яті, з мовного спілкування, а також із самостійного засвоєння значення мовних одиниць (Popova, Sternin 2002).

В. Телія вважає, що концепт – це все, що ми знаємо про об'єкт (Telia 1996). Концепт – результат індивідуального пізнання, а індивідуальне вимагає комплексних засобів для свого вираження (Telia 1996). При лінгвокогнітивному підході, якого ми притримуємось у нашому дослідженні, концепт розглядається передусім як ментальна сутність, яка, однак, має психічний і мовний аспекти.

Концепти як когнітивні структури не просто відображають характерні риси відповідних екстралінгвальних об'єктів, вони виступають мислительними відповідниками таких об'єктів, формуючи систему колективних уявлень про світ, яку прийнято називати мовною картиною світу. Як відомо, основу системи колективних уявлень про світ можна представити в символах, іншими словами – як систему цінностей.

Методи дослідження

Спираючись на дослідження В. Денисенко, В. Климончука та Ю. Привалова, можемо стверджувати, що свобода є ключовою категорією ціннісного виміру людського буття, вона є найвищою та абсолютною цінністю (Denisenko et al. 2007), саме тому концепт FREEDOM вважається одним із базових концептів політичного дискурсу.

Наш аналіз показує, що далеко не всі вони є актуальними для вербалізації концепту FREEDOM та, як наслідок, не всі будуть включені до ядра номінативного поля концепту у політичному дискурсі «Холодної війни».

Структуру концепту FREEDOM проаналізовано шляхом побудови номінативного поля, що передбачає встановлення та опис сукупності мовних засобів, які номінують концепт та його окремі ознаки. Ядро номінативного поля можна встановити через синонімічне розширення ключової лексеми та через аналіз контекстів, у яких номінується досліджуваний концепт. У нашому випадку це тексти промов американських політичних діячів доби «Холодної війни» та дані, отримані у результаті опитування пересічних громадян.

Для встановлення ядра номінативного поля концепту FREEDOM проаналізовано тлумачення ключової лексеми FREEDOM у тлумачних словниках, тезаурусах та словниках політичних термінів таких як: Merriam-Webster's English Dictionary, Collin's English Thesaurus, Oxford Advanced Learner's Dictionary, Longman Dictionary of Contemporary English, Webster's Third New International Dictionary of the English Language та ін.

У вищезгаданих лексикографічних джерелах ключова лексема *freedom* (а також усі похідні від неї) тлумачать через найближчий синонім *liberty* та близький синонім *rights*, які входять до ядра концепту FREEDOM. Окрім них, до ядра також можуть бути включені такі лексичні одиниці, як: *independence, sovereignty, privilege, choice, prerogative, autonomy, self-determination, emancipation, volition, exemption, frankness, opportunity, generosity, (self) government*, які складають синонімічне розширення ключової лексеми (загальна кількість одиниць –16).

Оскільки найчастотнішою одиницею в ядрі концепту є ключова лексема, про що вже зазначали вище, то відмінності чи подібності можна простежити лише в синонімічному розширенні цієї лексеми. Тому для побудови ядра концепту (окрім ключової лексеми) в дискурсі виборців (пересічних американців) ми використали метод синонімічного заміщення, запропонований О. О. Леонтьєвим (Leontyev, Shakhnarovich 1983).

В експерименті взяло участь 80 респондентів – жителів США з різним соціальним статусом та віком. Респондентам було запропоновано заповнити опитувальник (див. Додаток А). У ньому інформантам пропонували вказати відомості про себе (E-mail, ім'я, вік, стать та країну проживання, аби переконатися, що респонденти є жителями США) та замінити слово FREEDOM, підкреслене в тексті, на синонімічний відповідник.

Ми поділили респондентів на дві групи за віковою ознакою, народжені до початку 1970-х рр. та після 1970-х років. Такий поділ зумовлений належністю респондентів до різних політичних епох, що суголосне з поділом геополітичної періодизації новітньої історії за версією “Miller Center” (The Miller Center 2015). Для нашого дослідження на цьому етапі ми використали лише дані, отримані з опитувальників, які заповнили респонденти, народжені до початку 1970-х років, оскільки їх активне політичне життя розпочалося саме в добу «Холодної війни».

Процедура дослідження

Безперечно, саме через мову, через систему цінностей, політики здійснюють свій вплив на людей, адже політика також є одним із найпотужніших джерел символізації світу, своєрідною сукупністю образів-символів, які прочитуються кожною людиною у власному ціннісному контексті.

Відповідно до геополітичної періодизації новітньої історії за версією “Miller Center” університету Вірджинія (The Miller Center 2015): 1960–1989 роки вважають періодом «Холодної війни» («Social Change & Soviet Relations») та 1989 – дотепер – період глобалізації. Така методика поділу базується на розмежуванні періодів із кардинально відмінними моделями та напрямками розвитку політичних взаємин у світі. Проаналізувавши досліджуваний матеріал (тексти промов, виступів та звернень політиків США доби «Холодної війни»), зафіксовано 304 слововживання на приблизно 160 тис. слів (5 політичних діячів, приблизно по 32 тис. слів для кожного з них). Синонімічне розширення ключової лексеми представлене 10 одиницями: RIGHTS, (SELF) GOVERNMENT, CHOICE, OPPORTUNITY, INDEPENDENCE, LIBERTY, PRIVILEGE, SOVEREIGNTY, EXEMPTION, AUTONOMY. Результати відображені на рис. 1.

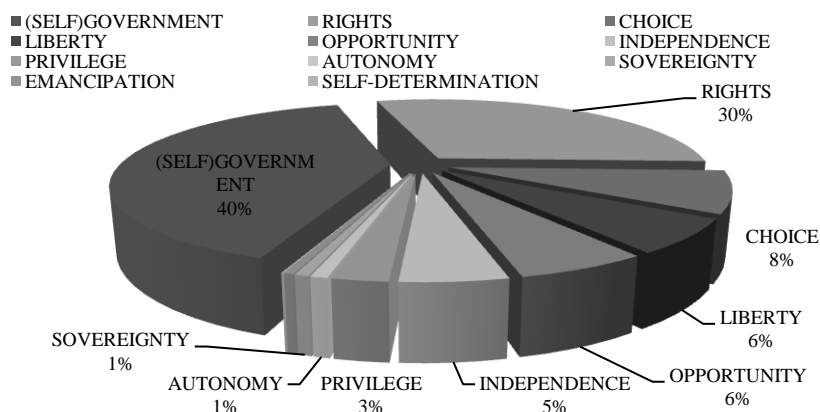

Рис. 1. *Синонімічне розширення ключової лексеми*

На рис. 1 бачимо, що ключова лексема FREEDOM є найчастотнішою, що досить передбачувано, оскільки, як стверджують вчені-когнітивісти (Р. Ленеїкр, Дж. Лакофф, О. С. Кубрякова, С. А. Жаботинська, О. О. Селіванова, М. М. Полюжин, А. М. Приходько), концепт найчастіше вербалізується ключовою лексемою.

У час біполярності, протистояння ворогуючих блоків двох наддержав та їх союзників лексема GOVERNMENT (яка символізує прийняття централізованих та сильних рішень, відповідальність обмеженого кола можновладців), природно, відтісняла усі інші складові ядра на задній план, отримавши частку 40 % вживань серед елементів синонімічного розширення досліджуваного концепту. Отже важливі синонімічні одиниці CHOICE, LIBERTY, OPPORTUNITY та INDEPENDENCE отримали порівняно незначну частку. А такі важливі елементи, як AUTONOMY та SOVEREIGNTY взагалі майже не представлені, одержавши по 1 %. Такий розподіл одиниць у ядрі концепту FREEDOM свідчить про значний вплив геополітичної ситуації на трактування свободи політиками цього періоду.

Отже, синонімічне розширення ключової лексеми в складі ядра концепту FREEDOM у респондентів, які народилися до початку 1970-х років, виглядає так: LIBERTY – 78 %, GOVERNMENT – 9 %, CHOICE – 5 %, AUTONOMY – 2 %, OPPORTUNITY – 2 %, RIGHTS – 2 %, INDEPENDENCE – 2 %. Результати відображені на рис. 2.

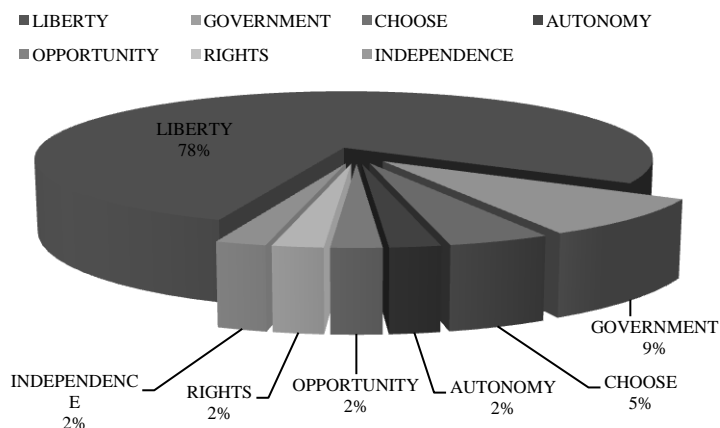

Рис. 2. *Синонімічне розширення ключової лексеми в складі ядра концепту FREEDOM*

У складі ядра простежуємо перевагу абстрактної одиниці LIBERTY, яка в свідомості, зазвичай, не має чітко вираженого змісту, будучи доволі узагальненою пропагандистською одиницею. Вона стосується слів із дифузною семантикою, так званих неспецифічних номенів, які використовуються при реалізації тактик сугестивного впливу. Синонімічні лексеми GOVERNMENT та CHOICE посідають друге та третє місця за частотністю, відповідно. Саме ці одиниці мають значну частку в політичному дискурсі доби «холодної війни», як ми вже зазначали вище. Визначальним є те, що RIGHTS має лише 2 % в синонімічному розширенні ядра пересічних людей. На нашу думку, це свідчить про те, що багата політична риторика того часу не завжди втілювалася на практиці: пересічні громадяни зовсім не відчували верховенства прав людини в реальному житті, проте відчували верховенство держави, що й відбилося в наповненні ядра концепту. Важливі для демократичного суспільства одиниці INDEPENDENCE та OPPORTUNITY складають доволі незначну частку синонімічного розширення, що свідчить про їх неактуальність в зазначену історичну епоху.

Висновки

Дослідження засобів вербалізації концепту FREEDOM у дискурсі пересічних виборців та політиків-професіоналів засвідчило, що у державотворців та простих американців були певні подібності та певні відмінності у баченні ситуації та актуальних цінностей доби «Холодної війни», які є певним чином взаємопов'язаними. Елементи GOVERNMENT та CHOICE, які мали значну частку в ядрі політиків, були найбільше представлені і у синонімічних розширеннях ключової лексеми у дискурсі виборців, що чітко відповідало духу епохи та повноваженням урядів ворогуючих наддержав. Лексема RIGHTS у свідомості пересічних американців мала у 15 разів слабші позиції, оскільки, очевидно, не отримувала реалізації на практиці, а була представлена лише у промовах політиків. Лексеми INDEPENDENCE та OPPORTUNITY, попри незначне представлення у дискурсі політиків, отримало ще удвічі менші показники серед громадян, що свідчить про невідповідність цих складових вимогам часу, їх неактуальність.

Подальші розвідки в цьому напрямі, аналіз засобів вербалізації концепту FREEDOM в епоху глобалізації, дослідження когнітивних ознак концепту FREEDOM на різних етапах розвитку американського політичного дискурсу, можуть допомогти виявити численні цікаві тенденції у взаємодії та взаємозалежності бачення світу політиками та виборцями, що, як і наші результати, матиме високу практичну цінність для спічрайтерів, політологів, менеджерів виборчих кампаній та політичного аналізу і моніторингу в цілому.

Список літератури

References

1. Babushkin, A. (1998) Ob'yektivnoye i Sub'yektivnoye v Kategorizatsii Mira [Objective and Subjective in the Categorization of the World]. *Obshchiye Problemy Stroyeniya i Organizatsii Yazykovykh Kategorii*, 28–31.
2. *Collins English Thesaurus*. (2011). Harper Collins Publishers.

3. Denisenko V., Klimonchuk V., Pryvalov Yu. (2007). *Dyskurs Svobody: Utopiya Chi Realnist Vyboru [The Discourse of Freedom: Utopia or the Reality of Choice]*. Lviv: Astrolyabiya.
4. Extract from George Bush and Tony Blair's press conference at the White House. (2006). Retrieved from: <http://www.theguardian.com/world/2006/may/26/politics.usa>.
5. Leontyev, A., Shakhnarovich, A. (1983) *Psikholingvisticheskiye Problemy Semantiki [Psycholinguistic Problems of Semantics]*. Moscow: Nauka.
6. *Longman Dictionary of Contemporary English*. (2000). Edinburgh Gate, Harlow: Pearson Education.
7. Maslova, V. (2001) *Lingvokulturologiya [Linguistic Cultural Studies]*. Moscow: Akademiya.
8. *Merriam-Webster's Dictionary and Thesaurus*. (2006). Springfield, Massachusetts, USA.
9. *Oxford Advanced Learner's Dictionary*. (2001). Oxford: Oxford University Press.
10. Popova, Z., Sternin, I. (2002) *Yazyk i Natsionalnoye Soznanie. Voprosy Teorii i Metodologii [Language and National Consciousness. Issues of Theory and Methodology]*. Voronezh: Voronezh Humanitarian University.
11. Prikhodko, A. (2008) *Kontsepty i Kontseptosystemy v Kohnityvno-Dyskursyvni Paradyhmi Linhvistyky [Concepts and Contseptosystems in Cognitive-Discursive Paradigm in Linguistics]*. Zaporizhzhya: Premyer.
12. Telia V. (1996). Rol' Obraznykh Sredstv Yazyka v Kulturno-Natsyonalnoy Okraske Miroponimaniya [The Role of Figurative Means of Language in Cultural and National Coloring of the Worldview]. *Étnopsikholingvisticheskie Aspekty Prepodavniia Inostrannykh Yazykov*, 85–87.
13. The Miller Center. (2015). Retrieved from: <http://millercenter.org/>.
14. *Webster's Third New International Dictionary of the English Language*. (1986). Springfield, Massachusetts, USA.

Додаток А

QUESTIONNAIRE

Name _____
Age _____
Gender _____
Country _____

Instructions:

Please substitute the underlined word with any suitable synonym or synonymous expression without changing the meaning of the utterance.

I don't believe freedom is just a concept only for America or Great Britain. It's a universal concept. And it troubles me to know that there are people locked in tyrannical societies that suffer. And the United Nations ought to be clear about its desire to liberate people from the clutches of tyranny. That's what the United Nations ought to be doing, as far as I'm concerned.